

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Матвієнко Тетяни Олександрівни «Земства України на тлі суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України

1. Актуальність обраної теми

Тема дисертаційного дослідження Т.О. Матвієнко є безумовно актуальною. В умовах сучасного державотворення України розпочатий процес децентралізації влади з метою якісного підвищення спроможності органів місцевого самоврядування здійснювати управління суспільними справами в інтересах населення. Саме Українська Центральна Рада, відновлюючи українську державність, розбудовувала подібну модель управління та організації влади. Важливе місце вона відводила органам самоврядування сільського населення – земствам. Центральна Рада засвідчувала ті принципи, які мали визначати їх порядок формування та діяльності – демократичність і відданість інтересам виборців. Отже, тема має актуальне значення. Не дивлячись на появу в останні десятиліття наукових праць дослідників земств окремих регіонів України, які акцентують увагу на регіональних особливостях їх еволюції (В. Гвоздика, С. Зогаль, В. Бойка, І. Верховцевої, В. Стецюка, І. Гуцалюк та ін.) відсутній комплексний в межах України докладний аналіз діалектики взаємозв'язку суспільно-політичних процесів і трансформацій, що відбувалися із земствами того часу. Заповнити цю прогалину має наукове дослідження Т.О. Матвієнко.

Таким чином, тема дослідження Матвієнко Тетяни Олександрівни є актуальною.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

У вступі дисертації авторка обґрунтовує вибір теми, розкриває актуальність, показує її зв'язок із науковими програмами, планами і темами, обґрунтовує

хронологічні й територіальні межі, визначає об'єкт і предмет дослідження, формулює мету і завдання роботи, розкриває її наукову новизну, показує практичне значення одержаних результатів, свій особистий внесок, апробацію та наявність публікацій.

Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, розподілених на 12 підрозділів, висновків, списку джерел і літератури (706 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 271 сторінку, з яких 210 сторінок – основний текст. Структурна побудова дисертації обрана досить вдало, вона дозволяє вичерпно проаналізувати вплив суспільно-політичних чинників на процеси демократизації земств України та їх зворотнього впливу на суспільно-політичні трансформації доби Центральної Ради.

Дисертантка досить ретельно проаналізувала історіографію проблеми земств України на тлі суспільно-політичних процесів березня 1917 року – квітня 1918 року, врахувала не лише коло праць з історії земств, а й дослідження, присвячені історії Української революції та української державності, історії права. Позитивним моментом розгляду історіографії є той факт, що авторка вивчила праці безпосередніх учасників революційних подій доби Української революції. Не дивлячись на те, що останні написані під впливом буремних подій Української революції, проте саме за ними можна прослідкувати еволюцію поглядів керівників Центральної Ради та їх опонентів на роль земств у моделі державного управління, яка вибудовувалася на теренах України. Авторка проаналізувала праці, створені вченими української діаспори, що має важливе значення для розуміння суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради. Слушно зазначено, що ідеологія радянської влади впливала на історичну науку, тому у наукових працях здебільшого акцентували увагу на радянське будівництво, майже не розглядаючи внутрішні процеси в органах місцевого самоврядування. Обґрунтованим є висновок, що визначений темою предмет наукового аналізу комплексно в окремій роботі не розглядався.

Досить широкою та репрезентативною є джерельна база, яка за походженням була класифікована авторкою за видами джерел. Дисертація ґрунтується на великій кількості нормативно-правових джерел. Це оприлюднені нормативні акти вищих органів влади, тематичні збірники документів і матеріалів, неопубліковані архівні матеріали, матеріали періодичної преси, мемуари. Логічно, що досліджуючи суспільно-політичні чинники, які визначали еволюцію земств України та їх зворотній вплив на суспільно-політичні трансформації доби Центральної Ради, авторка використовує законодавчу базу та неопубліковані архівні матеріали; при аналізі ходу і результатів виборчих кампаній до земств широко використовує документи про організацію виборчого процесу в органи земського самоуправління, а також тогочасні періодичні видання. Заслуговує на увагу той факт, що Т.О. Матвієнко залучила матеріали з фондів як центральних й обласних українських архівів, так і закордонних. У цілому, джерельна база є достовірною та достатньою для розкриття теми наукової роботи.

У II розділі дисертації «Земства України: від створення Української Центральної Ради до її Першого Універсалу» дослідження земств України в контексті формування місцевих органів влади Тимчасового уряду авторка спирається не лише на опубліковані урядом законодавчі акти, а й на архівні документи. Це дає можливість об'єктивно простежити стратегічні плани Тимчасового уряду щодо моделі управління на місцевому рівні, визначити місце та роль земств у ній. Доцільним є аналіз суспільно-політичної ситуації в Україні і створення представницького органу української демократії – Центральної Ради. Достовірним є висновок про те, що ставка Тимчасового уряду на голів губернських і повітових земств як керівників місцевих органів його виконавчої влади не виправдала себе.

Досліджуючи стихійну демократизацію земств України проаналізовано ті виклики, які постали весною 1917 року перед земствами як соціальними інститутами. Дисертантка слушно зауважує, що процес стихійної демократизації земств України охопив усі губернії України, але в кожному повіті мав свої особливості. Найчастіше склад обраного до революції земського зібрання

залишався, але його поповнювали представники громадських комітетів і визначених ним громадських організацій. Нарешті, аналізуючи правові засади реформування земських органів авторка детально висвітлює обставини розробки та прийняття положень, які визначали порядок формування й обсяги повноважень нової, по суті, базової земської одиниці, якою стали волосні земства.

У III розділі дисертації «Земства України між Першим і Третім Універсалами Центральної Ради» ґрунтовно досліджено підготовку до виборів волосних і повітових земств. Дисертантка показує, що координували підготовку комісари Тимчасового уряду, але основний тягар роботи ліг на земства. Вони вирішували фінансові, організаційні, кадрові та інші проблеми під час визначення меж земських волостей, формування виборчих комісій, створення дільниць для голосування. Значна увага приділена передвиборчій боротьбі за місця в волосних і повітових земських зібраннях. Авторка слушно зазначає, що лише після дозволу Тимчасового уряду проводити волосні вибори за пропорційною системою, розпочалася активізація політичних партій як суб'єктів виборчого процесу.

Заслуговує на увагу проведений аналіз явки виборців на дільничні комісії для голосування. Т.О. Матвієнко зазначає про надзвичайно високий рівень їх абсентеїзму в усіх без винятку губерніях України як на волосних, так і на повітових виборах. Позитивним є те, що дисертантка зазначає причини високого рівня абсентеїзму на виборах. Доцільним є аналіз авторкою результатів виборів і їх політичних наслідків. До земських органів самоврядування були обрані переважно селяни, висунуті їх позапартійними групами, селянськими громадськими організаціями, осередками українських соціалістів-революціонерів. Більшість із них орієнтувалися на Центральну Раду.

У IV розділі «Земства Української Народної Республіки (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.)» дослідниця одна із перших здійснила спробу вивчити на основі документів й матеріалів реакцію більшості земств на силові методи більшовиків у боротьбі за владу. Зокрема, авторка висвітлила роботу земських зібрань всіх рівнів, у тому числі новообраних губернських земств, які засвідчили підтримку політики Центральної Ради. Можна також погодитися з обґрунтованим висновком

дисертанти, що втрати, яких зазнали земства від тимчасової окупації України, були настільки важкими, що ті не змогли відновити свою роботу й після повернення влади Центральної Ради.

У процесі написання дисертації Т. О. Матвієнко продемонструвала своє вміння аналізувати і синтезувати великий масив історичних джерел, володіння науковим інструментарієм історичного пізнання, робити широкі наукові узагальнення та висновки.

Новизна дисертаційного дослідження також не викликає сумнівів.

Вона полягає в самому формулюванні даної наукової теми та засобах її вирішення.

Вважаємо, що отримані в дисертаційному дослідженні результати та положення, які винесені на захист, є у повній мірі достовірними та обґрунтованими.

3. Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні положення дисертації висвітлено в 17 авторських публікаціях: 8 статтях (6 – у наукових фахових виданнях України, занесених до реєстру переліку наукових фахових видань МОН України, 1 – у науковому фаховому виданні України, яке входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, 1 – у зарубіжному науковому фаховому виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, academia.edu, Google Scholar, RS Global), 9 тезах наукових конференцій.

Усі вони мають наукову достовірність, аргументованість та об'єктивність.

4. Наукова і практична значущість результатів дисертаційного дослідження здобувача.

Наукове значення аналізу еволюції земств Україні в контексті суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради полягає в тому, що на основі широкого кола джерел та літератури комплексно розкрито діяльність земств впродовж зазначеного періоду.

Саме в умовах сучасного державотворення України реформа місцевого самоврядування стала пріоритетним напрямком державної політики. Це звертає увагу сучасних не лише науковців, а практиків державного будівництва до досвіду розбудови органів місцевого самоврядування доби Центральної Ради. Для них важливо винести уроки як успіхів, так і невдач того періоду.

Зміст автореферату відображає основні положення та висновки кандидатської дисертації.

5. Зауваження

На жаль, дисертація Т.О. Матвієнко не позбавлена певних вад і недоліків, слід також висловити деякі побажання автору дисертації:

1. Після огляду історіографії радянського періоду треба було б зробити певний висновок (с.19).
2. Підводячи підсумок історіографічному доробку було б доцільно вказати на ті проблеми, які ще чекають дослідження вченими (с. 24).
3. Треба було б ширше показати роль опублікованих ділових збірок у розкритті теми дисертації (с. 27).
4. Дуже лаконічний висновок у пункті 2.2 (с. 98).
5. На жаль, у дисертації відсутній окремий підрозділ, у рамках якого аналізувалися б суспільно-політичні трансформації губернських земств, позиція яких мала досить суттєвий вплив як на утвердження Української Центральної Ради, так і на еволюцію повітових та волосних земств.
6. Дисертація, без сумніву виграла б, якби авторка проаналізувала персональний склад волосних та повітових земств. До того ж, на нашу думку, цікаво було б зробити порівняльний аналіз персонального складу повітових та губернських земств до і після його демократизації – як стихійної, так і в результаті легітимних виборів. Все це дало б можливість, значною мірою, персоніфікувати ті суспільно-політичні процеси в Україні і її земських органах, які досліджуються в дисертаційній роботі.
7. Стилiстичнi вади (с.54, 77, 106).

6. Загальний висновок.

Вказані зауваження не применшують наукового та практичного значення дисертації Т.О. Матвієнко. Вони можуть бути легко виправлені та практично не впливають на основний зміст роботи.

Отже, дисертація Т.О. Матвієнко подана на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук є самостійним, цілком завершеним науковим дослідженням.

Дисертаційне дослідження Т.О. Матвієнко «Земства України на тлі суспільно-політичних процесів доби Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)» за змістом та оформленням відповідає вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій, а її авторка, Матвієнко Тетяна Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

доктор історичних наук,

професор кафедри

історії Східної Європи

Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна

Ю.П. Волосник

Підпис професора

Ю.П. Волосника засвідчую

Учений секретар

Харківського національного

університету імені В.Н. Каразіна

Н.А. Вінникова

27.02.2015

Візрук одержано: 28.02.2015
Учений секретар [signature]